

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В.Н. КАРАЗІНА**

Факультет геології, географії, рекреації і туризму

***Кафедра соціально-економічної географії і регіонаознавства
імені Костянтина Немця***

*До захисту допустити
Завідувач кафедри _____ Людмила НЄМЕЦЬ
« ____ » _____ р.*

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЯПОНІЇ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

Виконав: студент 4 курсу, групи ГЕ-41
спеціальності 106. Географія, ОПП «Економічна,
соціальна географія та регіональний розвиток»
Деменко Олександр Максимович

Науковий керівник:
к. геогр. н., доцент Кандиба Юрій Іванович

Кваліфікаційна робота захищена з оцінкою

_____ *Голова ЕК Тарас ПОГРЕБСЬКИЙ*

_____ *Секретар ЕК Олена ПЕДЬ*

« ____ » _____ 2024 р.

Харків – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ЯК ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ.....	4
1.1. Основні показники соціально-економічного розвитку країни.....	4
1.2. Чинники соціально-економічного розвитку країни.....	6
1.3. Теорії і концепції соціально-економічного розвитку.....	7
РОЗДІЛ 2. ЧИННИКИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ЯПОНІЇ.....	16
2.1. Економіко-географічне положення.....	16
2.2. Природно-ресурсний потенціал.....	17
2.3. Людський потенціал.....	21
РОЗДІЛ 3. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ЯПОНІЇ.....	24
3.1 Первинний сектор економіки.....	24
3.2 Вторинний сектор економіки.....	28
3.3 Третинний сектор економіки.....	33
ВИСНОВКИ.....	41
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	43

ВСТУП

Дана кваліфікаційна робота бакалавра присвячена суспільно-географічній характеристиці Японії.

Актуальність. Дослідження суспільно-географічної характеристики країн є важливим для розуміння чинників, які впливають на економічний розвиток та рівень життя держав. Дослідження прикладу Японії – однієї з найбільших економік світу, зі всіма особливостями її розвитку допоможе практично розкрити дану тему.

Мета дослідження – дати суспільно-географічну характеристику Японії як однієї з провідних високорозвинених країн світу.

Завдання дослідження:

- розкрити основні показники і чинники соціально-економічного розвитку країн світу;
- висвітлити основні положення теорій і концепцій соціально-економічного розвитку країн;
- охарактеризувати чинники соціально-економічного розвитку Японії;
- проаналізувати особливості соціально-економічного розвитку Японії у розрізі секторів і економіки.

Об'єкт дослідження – Японія як одна з провідних високорозвинених країн світу.

Предмет дослідження – особливості соціально-економічного розвитку Японії.

Методи дослідження - аналогія, класифікація, узагальнення, порівняльний аналіз.

РОЗДІЛ 1

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ЯК ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ

1.1. Основні показники соціально-економічного розвитку країни

Показники соціально-економічного розвитку використовуються для визначення економічного стану країни, рівня життя її населення та якості соціальних послуг. Вони дозволяють урядам, міжнародним організаціям та дослідникам оцінити економічний стан країни, та в подальшому розробити ефективну політику та визначити пріоритети розвитку.

- *Економічні показники:*

- Валовий внутрішній продукт (ВВП) - загальна вартість всіх товарів і послуг, вироблених у країні за певний період, зазвичай за рік. [1]

Номинальний ВВП (ВВП_н) - вимірюється в поточних цінах (на момент виробництва).

Реальний ВВП (ВВП_р) - вимірюється у постійних цінах періоду, прийнятого за основу порівняння (враховує інфляцію).

ВВП на душу населення - значення показника ВВП поділене на кількість населення. Рівень реального ВВП на душу населення дає можливість порівнювати між собою країни та класифікувати їх за рівнем економічного розвитку.

Темпи зростання (падіння) ВВП - відсоткове збільшення (зменшення) показника ВВП порівняно з попереднім періодом, що свідчить про динаміку економічного розвитку.

Валовий національний продукт (ВНП) - сумарна вартість товарів і послуг, вироблена національними суб'єктами (приватними особами, організаціями, підприємствами) за рік, незалежно від їх територіального розташування (як всередині країни так і за кордоном).

Темпи інфляції - відсоткове середньорічне збільшення загального рівня цін на товари та послуги, що негативно впливає на купівельну спроможність

населення.

Дефляція - зниження рівня цін через підвищення купівельної спроможності національної валюти.

Бюджетний дефіцит/профіцит - витрати бюджету перевищують його доходи / доходи бюджету перевищують його видатки. Дефіцит може свідчити про необхідність зовнішнього фінансування або скорочення видатків.

Зовнішній державний борг - загальна сума боргових зобов'язань держави з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) іноземних банків.

Торговельний баланс - різниця між вартістю експорту (вивіз за кордон) та імпорту (ввіз з-за кордону) товарів і послуг. Якщо експорт перевищує імпорт - торговельне сальдо позитивне - то відбувається приплив іноземної валюти в країну. Переважання імпорту над експортом - негативне сальдо - означає низьку конкурентоспроможність товарів та послуг країни на світовому ринку.

- Соціальні показники:

Індекс людського розвитку (ІЛР) - комплексний показник, що використовується для оцінки рівня розвитку людського капіталу досліджуваної території, враховуючи такі характеристики як: очікувана тривалість життя, рівень грамотності населення та рівень життя. [2]

Рівень бідності - відсоток населення, що живе нижче межі бідності (На 2024 рік Світовий банк вважає таким показник у 2.15\$ на день). Цей показник відображає економічну нерівність і доступ до основних послуг.

Тривалість життя - середня очікувана тривалість життя населення, що свідчить про якість медичних послуг та загальний рівень добробуту.

Рівень освіти - відсоток населення, що має доступ до базової, середньої та вищої освіти, а також рівень грамотності серед дорослого населення.

Рівень медичного обслуговування - оцінка доступності та якості медичних послуг, включаючи забезпечення медичними працівниками та лікарняними ліжками.

Рівень урбанізації – відсоток населення, що проживає в містах. Рівень безробіття - відношення кількості безробітних до загальної чисельності

економічно активного населення. Високий рівень безробіття може вказувати на економічні труднощі.

1.2. Чинники соціально-економічного розвитку країни

Соціально-економічний розвиток країни залежить від багатьох взаємопов'язаних чинників, які в сукупності формують соціально-економічний розвиток країни, впливаючи на її здатність забезпечувати високий рівень життя населення, економічну стабільність і стійкий розвиток. [3]

- Економічні:

- Обсяг інвестицій.
- Кількість і якість робочої сили.
- Розвиток секторів економіки.
- Фінансовий стан та банківський сектор.

- Соціальні:

- Рівень освіти населення.
- Доступ до медичних послуг.
- Рівень бідності та нерівності.
- Народжуваність, смертність, міграція та структура населення.

- Природні:

- Кліматичні умови.
- Географічне положення.
- Екологічний стан.

- Культурні:

- Традиції, цінності та норми.
- Соціальна мобільність.

- Політичні:

- Політична стабільність.
- Ефективність державного управління.
- Законодавча база.

- Технологічні:

- Інформаційні технології.

- Науково-технічний прогрес.
- Інфраструктура.
- Зовнішні:
 - Міжнародні відносини та торгівля.

1.2. Теорії і концепції соціально-економічного розвитку

Теорії та концепції соціально-економічного розвитку є важливими для розуміння механізмів економічного зростання та поліпшення якості життя в суспільствах. Вони охоплюють широкий спектр підходів, від класичних економічних теорій до сучасних міждисциплінарних концепцій.

Різні теорії та концепції соціально-економічного розвитку надають різні перспективи та інструменти для розуміння і вирішення проблем розвитку. Вони підкреслюють важливість економічних, соціальних, політичних та екологічних чинників у досягненні стійкого та справедливого розвитку. Розуміння цих теорій і концепцій дозволяє розробляти більш ефективні політики та стратегії для покращення якості життя та економічного зростання.

- Класичні економічні теорії:

- *Теорія абсолютних переваг (Адам Сміт). [4]*

Засновником класичної школи економічної думки був шотландський економіст і філософ Адам Сміт (1723-1790). Він висунув ідею, що основою багатства націй та народів є міжнародний поділ праці, в якому країни спеціалізуються на виробництві саме тих товарів, до яких вони мають абсолютну перевагу. Також він підтримував політику державного невтручання в економіку та свободу конкуренції. Завдяки цьому ресурси кожної країни будуть використовуватися тільки у рентабельних галузях, через неможливість конкуренції країни на світовому ринку в нерентабельних сферах.

Адам Сміт пропонував враховувати природні та набуті переваги країни. Природні переваги країна може мати завдяки своїм кліматичним особливостям або володінню деякими природними ресурсами. Клімат може визначати яку

сільськогосподарську продукцію країна може виробляти з найбільшою вигодою, а наявність значних запасів руди, нафти або інших природних ресурсів - яку промислову продукцію.

Набуті переваги країна може мати внаслідок достатнього розвитку технології виробництва та високої кваліфікації робочої сили. Перевага у технології виробництва дає можливість виготовляти різноманітну або складну продукцію з меншими затратами та ефективніше виробляти однакову продукцію.

Перевагою цієї теорії є те, що вона підтверджує переваги поділу праці не тільки на національному, але й на міжнародному рівні.

Недолік же в тому, що теорія не відповідає на запитання, чому країни торгують між собою навіть коли одна з них має абсолютну перевагу у виробництві товарів.

- Теорія порівняльних переваг (Девід Рікардо). [4]

Теорію абсолютних переваг А. Сміта розвинув англійський економіст Девід Рікардо (1772-1823). Він довів, що абсолютні переваги є лише частковим випадком із правил, тому торгівля може бути вигідною кожній з країн, навіть якщо повну перевагу у виробництві товарів відсутня, завдяки меншим витратам на виробництво.

Теорія пояснює, що коли країни спеціалізуються на виробництві товарів, які вони можуть виробляти з відносно нижчими витратами порівняно з іншими країнами, то торгівля буде взаємовигідною для обох сторін, незалежно від того, чи є виробництво в одній з них більш ефективним, ніж в іншій.

Перевагами теорії є: опис балансу сукупних попиту та пропозиції; торгівельна вигода для усіх країн учасниць, а не тільки однієї; науково обґрунтована зовнішньоекономічна політика.

Недолік заключається в ігноруванні деяких факторів впливу на вартість виробництва товарів, таких як: транспортні витрати, інфляція, відмінності у забезпеченості країн.

- Неокласичні економічні теорії:

- Модель Солоу [5]

Модель економічного зростання розроблена американським економістом Робертом Солоу (1924-2023), за яку у 1957 році він отримав Нобелівську премію.

Характерні риси моделі:

- Врахування трьох факторів: запас капіталу, зростання населення, технологічний прогрес.
- Визначення факторів короткострокової (запас капіталу і зростання кількості населення) та довгострокової дії (технологічний прогрес).
- Пріоритетне значення надається не продукту, а продуктивності праці.

Перевага - необхідна математична методологію для аналізу темпів зміни капіталу, завдяки якій було розроблено пізніші моделі економічного зростання.

Недоліки:

- Відсутність: аналізу мікроекономічних процесів, врахування людського капіталу або екологічних факторів та джерел технічного прогресу.

- Теорія ендогенного зростання [6]

За теорією ендогенного зростання, економічне зростання є насамперед результатом ендогенних, а не зовнішніх сил. Ця теорія стверджує, що інвестиції в людський капітал, інновації та знання є значними факторами економічного зростання. Вона зосереджена на позитивних зовнішніх і побічних ефектах економіки, заснованої на знаннях, які призведуть до економічного розвитку. Теорія ендогенного зростання насамперед стверджує, що довгостроковий темп зростання економіки залежить від заходів політики. Наприклад, субсидії на дослідження та розробки або освіти збільшують темпи зростання в деяких ендогенних моделях зростання, збільшуючи стимули до інновацій.

Теорія ендогенного зростання полягає в тому, що політика, яка охоплює відкритість, конкуренцію, зміни та інновації, сприятиме економічному зростанню. І навпаки, політика, яка має ефект обмеження або уповільнення змін шляхом захисту або сприяння певним існуючим галузям чи фірмам, ймовірно, з часом, уповільнить економічне зростання та нашкодить суспільству.

Теорія ендогенного зростання піддається критиці через такі недоліки:

- Використання абстрактних моделей і складних математичних формул, що може ускладнювати її розуміння і застосування на практиці;
- Необхідність активного втручання держави в економіку;
- Зосередження на внутрішніх факторах економічного зростання і недооцінення впливу зовнішніх факторів, таких як міжнародна торгівля, іноземні інвестиції та глобальні економічні умови.
- Інституційні теорії:

Інституціоналізм – напрям економічної теорії, який фокусується не тільки на економічних проблемах, але й пов'язує їх з проблемами соціальними, політичними, етичними, правовими.

- Теорія інституційного розвитку (Дуглас Норт) [7]

Дуглас Норт (1920-2015) - американський економіст, Лауреат нобелівської премії 1993 року - “за відродження досліджень в галузі економічної історії, завдяки додатку до них економічної теорії та кількісних методів, що дозволяють пояснювати економічні та інституційні зміни».

Згідно з цією теорією, економіка функціонує у певних інституційних межах, де культура та ідеологія впливають на економічний розвиток.

Д. Норт зазначав, що інституції - це “правила гри”, а організації - “гравці”. Інституції можуть бути як формальним (закони, регуляції, конституції), так і неформальними (традиції, звичаї, соціальні норми). Поряд з інституціями важливу роль відіграють й ідеологічні стереотипи, ментальні моделі (культура, досвід, освіта), які впливають на ставлення, довіру до інституцій а, отже, і на ефективність останніх.

Д. Норт стверджує, що розвиток ефективних інституцій є ключовим фактором економічного зростання та розвитку. Стабільні і ефективні інститути сприяють економічному зростанню, забезпечуючи захист прав власності, зниження витрат на економічну діяльність та сприяння інноваціям.

Недоліки теорії:

- Складність вимірювання впливу інституції (особливо неформальних).

- Відсутність конкретних механізмів або інструментів для впровадження інституційних змін, що обмежує їх практичне застосування.
- Залежність інституції від історичного, культурного та соціального контексту окремих країн, що ускладнює створення універсальних рекомендацій.

- Концепція "екстрактивних" та "інклюзивних" інститутів (Аджемоглу та Робінсон). [8]

Концепція розроблена економістами Дароном Аджемоглу та Джеймсом Робінсоном, та висвітлена у їх книзі "Чому нації занепадають" (2012).

Основна ідея концепції полягає в тому, що економічні та політичні інститути поділяються на "інклюзивні" та "екстрактивні". Перші - забезпечують широке залучення громадян до економічних і політичних процесів, а другі - концентрують владу і багатство у вузького кола осіб, що стримує розвиток.

Основні положення концепції:

- Інклюзивні інститути:

- *Економічні інститути:*

- Сприяють участі широких верств населення в економічній діяльності.
- Захищають права власності та забезпечують верховенство закону.
- Сприяють створенню ринкової економіки, де підприємці можуть інвестувати та інновації розвиватися.
- Приклади: західні демократичні держави з ринковою економікою.

- *Політичні інститути:*

- Сприяють політичній участі широких верств населення.
- Забезпечують систему стримувань і противаг, що обмежують зловживання владою.
- Приклади: стабільні демократії з розвиненими правовими системами.

- Екстрактивні інститути:

- *Економічні інститути:*

- Спрямовані на витягування ресурсів на користь невеликої еліти.

- Обмежують економічну активність широких верств населення.
- Не забезпечують належного захисту прав власності.
- Приклади: колоніальні режими, олігархічні системи.
- Політичні інститути:
 - Концентрують владу в руках невеликої групи людей або еліти.
 - Обмежують політичну участь і не забезпечують підзвітності влади.
 - Приклади: авторитарні режими, диктатури.

Вплив інститутів на розвиток:

- Економічне зростання:
 - Інклюзивні інститути створюють умови для стабільного і тривалого економічного зростання, оскільки вони заохочують інновації, інвестиції та широке залучення людей в економічну діяльність.
 - Екстрактивні інститути, навпаки, можуть сприяти короткостроковому зростанню за рахунок видобутку ресурсів, але довгостроково вони зазвичай ведуть до застою та занепаду через відсутність стимулів для інновацій та підприємництва.
- Політична стабільність:
 - Інклюзивні політичні інститути сприяють політичній стабільності та соціальній згуртованості, оскільки вони забезпечують підзвітність влади та участь громадян у політичному процесі.
 - Екстрактивні політичні інститути часто призводять до політичної нестабільності, соціальної напруженості та конфліктів, оскільки вони концентрують владу і багатства в руках незначної меншості.

Недоліки:

- Концепція може бути занадто спрощеною, оскільки розділяє інститути лише на два типи. Реальні інститути можуть мати змішані характеристики і не підпадати чітко під одну з категорій.
- Хоча концепція пояснює, відмінність між інститутами, вона менше приділяє уваги тому, як саме відбувається перехід від одного до іншого.

- Концепція сталого розвитку:

Концепція сталого розвитку – концепція розвитку суспільства, за якої економічне зростання та споживання природних ресурсів обмежується можливостями самовідновлення екосистеми. [9]

Передбачається такий розвиток, який задовольняє потреби нинішнього покоління, не створюючи при цьому проблем для життєдіяльності наступних.

Основні етапи розвитку концепції:

- Комісія Брундтланд (1987).

Визначення концепції сталого розвитку в доповіді "Наше спільне майбутнє".

- Саміт Землі (1992).

Прийняття Декларація Ріо-де-Жанейро про навколишнє середовище і розвиток - визначення основних принципів екологічного права.

Затвердження "Порядок денного на 21 століття" - програми з реалізації світовими урядами концепції глобального сталого розвитку.

- Цілі сталого розвитку (2015). [10]

Основні напрямки розвитку країн на період до 2030 року. Нараховують 17 глобальних цілей, які включають 169 завдань:

№1. Подолання бідності.

№2. Подолання голоду та розвиток сільського господарства.

№3. Міцне здоров'я і благополуччя.

№4. Якісна освіта.

№5. Гендерна рівність.

№6. Чиста вода та належні санітарні умови.

№7. Доступна та чиста енергія.

№8. Гідна праця та економічне зростання.

№9. Промисловість, інновації та інфраструктура.

№10. Скорочення нерівності.

№11. Сталий розвиток міст і громад.

№12. Відповідальне споживання і виробництво.

№13. Пом'якшення наслідків зміни клімату.

№14. Збереження морських ресурсів.

№15. Захист та відновлення екосистем суші.

№16. Мир, справедливість та сильні інститути.

№17. Партнерство заради сталого розвитку.

- Теорія залежності та світ-системний підхід:

- Теорія залежності [11]

Теорія ґрунтується на твердженні, що розвинуті країни використовують менш розвинуті, встановлюючи нерівноправні економічні відносини, що перешкоджають розвитку останніх. Основний акцент робиться на історичному розвитку капіталізму та колоніалізму.

Виникла у 1960-70 роках як реакція на теорію модернізації, яка стверджувала, що будь-яке суспільство проходить у своєму розвитку однакові стадії, а тому сучасні слабо розвинуті країни перебувають в умовах, характерних для сучасних розвинутих країн у минулому. Теорія залежності відкидає такий погляд, стверджуючи, що слабо розвинуті країни не просто примітивні версії країн розвинутих, але мають свої унікальні риси й властиві їм структури, й що вони опинилися в ситуації слабшого партнера світової ринкової економіки.

Світ-системний підхід (Іммануїл Валлерстайн) [12], [13]

Цей підхід розглядає світову економіку як єдину систему, розділену на ядро, напівпериферію та периферію. Розвинуті країни - ядра контролюють більшу частину світових ресурсів та багатств, тоді як країни периферії залишаються експлуатованими.

Засновником школи світ-системної теорії був американський соціолог та історик Іммануїл Валлерстайн (1930-2019). Він характеризує світ-систему як низку механізмів, що перерозподіляють ресурси від периферії до центру. За його термінологією центр - це розвинута частина світу-системи, а периферія - відстала і бідна, в основному постачальник сировини. Ринок виконує функцію перерозподілу, сприяючи експлуатації периферії центром.

- Концепція людського розвитку:

- Підхід заснований на можливостях (Амартія Сен). [14], [15], [16]

Концепція заснована індійським економістом та філософом, Лауреатом Нобелівської премії 1998 року за роботи присвячені людському розвитку - Амартією Сенем (1933).

Підхід вимірює людський розвиток та соціально-економічний прогрес, та розроблений як альтернатива традиційним економічним показникам, наприклад - ВВП.

Основна ідея підходу - який рівень життя людина здатна досягнути при наявних можливостях.

Концепція розглядає економічний розвиток як інструмент розширення свободи та можливостей людини, і підвищення їх здатності досягти бажаного рівня життя.

Завдяки цьому підходу у 1990 році був розроблений Індекс людського розвитку, який формулюється з точки зору того, чи здатні люди досягати бажаних речей в житті, при наявних умовах та можливостях. Таким як: освіта, здоров'я, рівень забезпеченості.

Підхід активно застосовується в оцінці та розробці політик міжнародними організаціями, такими як ООН та Всесвітній банк.

Можливим недоліком концепції є її суб'єктивність - кожна людина має різне уявлення про достатній рівень життя.

РОЗДІЛ 2

ЧИННИКИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ЯПОНІЇ

2.1. Економіко-географічне положення

Японія - острівна держава у Східній Азії. Омивається водами Тихого океану. Найближчі держави: Китай, Росія, КНДР, Південна Корея.

На 2024 рік Японія – четверта у світі (після США, Китаю та Німеччини) та друга в Азії країна за показником ВВП - 4,19 трлн. доларів США. Від розпаду СРСР до 2010 року Японія була другою економікою світу після США, доки її не випередила стрімко розвиваючася економіка Китаю. А у 2023 вона поступилася позицією Німеччині. Головною причиною цього стало значне знецінення єни відносно долара США в останні роки. [17] (Рис. 2.1.)

Японський архіпелаг складається з 14 125 островів (тільки 430 з них заселені), що простягаються вздовж тихоокеанського узбережжя Азії на 3000 км, у напрямку - північний схід-південний захід, від Охотського моря до Східно-Китайського моря.

П'ять основних островів країни – Хоккайдо, Хонсю, Сікоку, Кюсю та Окінава (з півночі на південь). Інші - японський уряд класифікує як "віддалені острови".

Цікаво, що з 1987 до 2023 року Японія офіційно налічувала 6 852 островів. Але завдяки використанню цифрового картографування кількість відомих островів подвоїлася.

За рахунок значного віддалення островів Японія має восьму за величиною виключну економічну зону в світі, яка охоплює 4 млн 470 тисяч км².

За класифікацією Японія є середньою за площею території країною - 377,9 тисяч км² (62 місце в світі).

Це четверта найбільша країна-острів у світі (після Індонезії, Мадагаскару та Папуа Нової Гвінеї) та перша у східній Азії.

Будучі острівною країною - Японія не межує з іншими державами.

Країна є 6 в світі за довжиною берегової лінії - 29 751 км (після Канади, Норвегії, Індонезії, Росії та Філіппін).

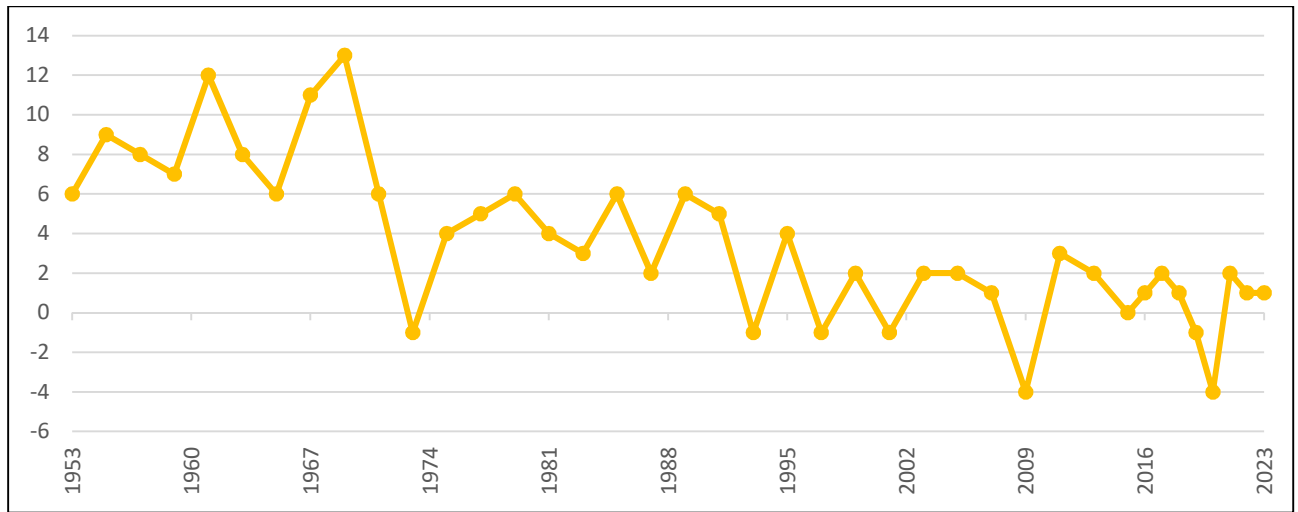


Рис. 2.1. Динаміка ВВП Японії , у %. (побудовано автором за [17])

2.2. Природно-ресурсний потенціал

Рельєф.

Значна частина території країни, а саме – 73% зайнята гірською місцевістю.

Через це більшість населення скупчено в районах уздовж узбережжя, рівнин і долин.

Найвища точка у - 3 777 м. (вулкан Фудзі). Найнижча природна точка – озеро Хатірогата (-4 м) (Рис. 2.2)

68% від усієї території вкрито лісами (18 місце в світі), і тільки 14% території придатно для сільського господарства.

Через ці два фактори сільське господарство зосереджене в рівнинних районах та долинах річок. Терасування гірських схилів також використовується для вирощування рису.

Гірський рельєф ускладнює будівництво доріг, залізниць та інших інфраструктурних об'єктів. Тому значну увагу приділяють інженерним рішенням, таким як тунелі та мости.

Японія займає 2 місце в світі за кількістю (10 900) та довжиною (5 180 км) тунелів, поступаючись лише Китаю.

Зі 111 діючими вулканами Японія посідає 4 місце в світі за їх кількістю після США, Росії та Індонезії.

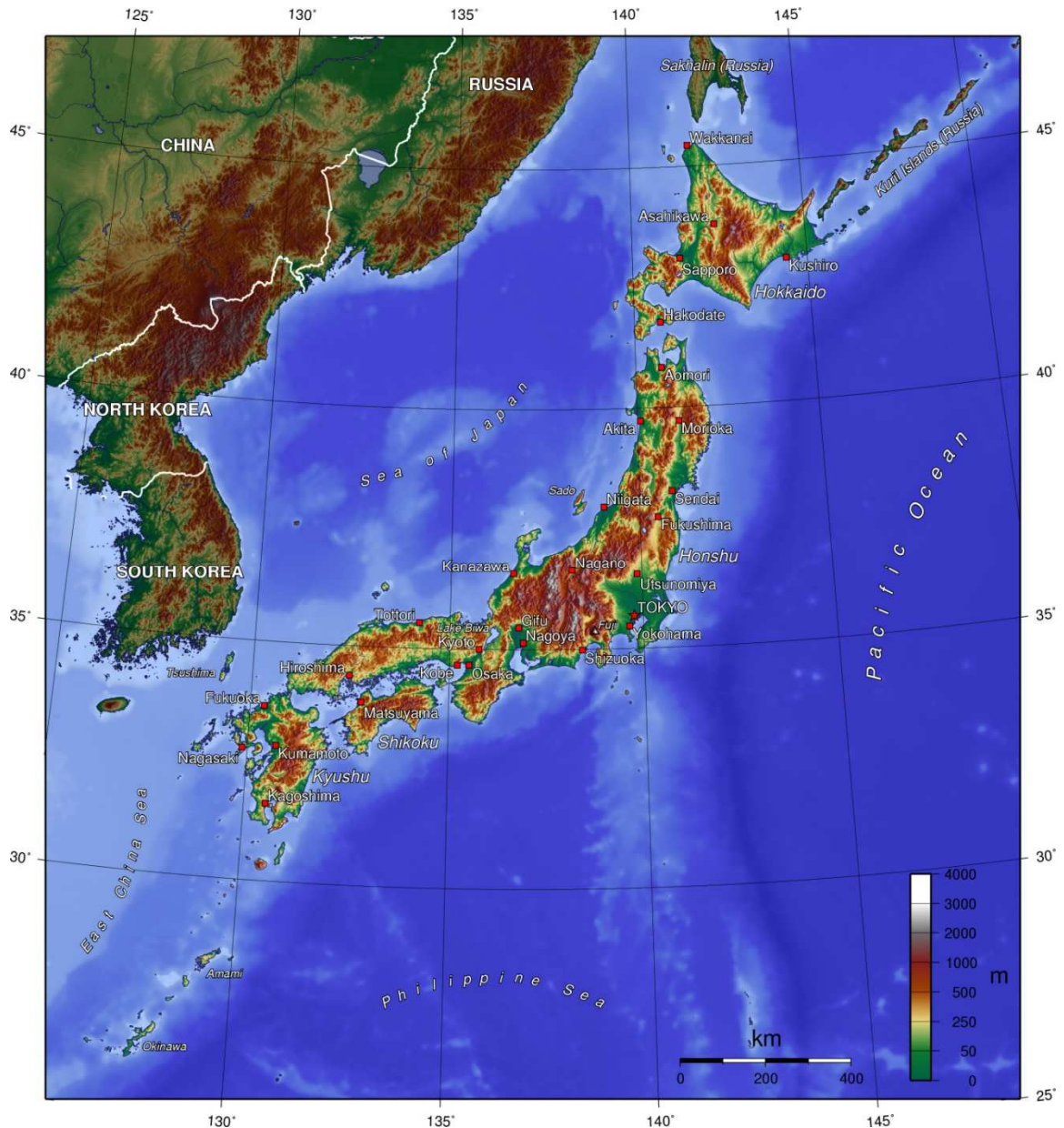


Рис. 2.2. Рельєф Японії [37]

Корисні копалини.

- Незважаючи на наявність родовищ основних корисних копалин, їх запаси є незначними. В світовому рейтингу у 2021 році Японія за запасами займає:

- Нафта – 79 місце (44 мільйони барелів

- Газ – 74 місце (20 км³).

- Вугілля – 43 місце (386 мільйонів тонн).

Тому майже усі корисні копалини Японія імпортує:

- В 2022 році Японія імпортувала майже 2,7 млн. барелів нафти на день, на суму у 90 млрд. доларів в рік, ставши 4 країною в світі за цим показником. В тому ж році Японія стала світовим лідером за обсягом імпорту зрідженого природного газу - 98 млрд. м³ на 65 млрд. доларів. В 2021 році Японія імпортувала 180 млн. тонн вугілля на 22 млрд. доларів, зайнявши за цим показником 2 місце в світі, поступившись лише Китаю. В 2022 році Японія імпортувала 104 млн. тонн залізної руди на 15 млрд. доларів зайнявши 2 місце в світі за цим показником.

Найбільші експортери корисних копалин в Японію: Бразилія, Китай, Канада, США та ПАР. [20]

Водні ресурси.

Загальні запаси відновлюваних водних ресурсів (грунтові і поверхневі прісні води) становлять - 430 км³.

Поверхня внутрішніх вод - 13 430 км².

Найдовша річка - Сінано (367 км).

Найбільше озеро - Біва (671 км²).

Більшість річок – гірські, що сприяє розвитку гідроенергетики. В Японії налічується сотні гідроелектростанцій, на які припадає 14% загальної встановленої потужності та 8% загального виробництва електроенергії в Японії. Гідроенергетика Японії маючи потужність у 50 Гігават та будучи за потужністю другим джерелом відновлювальної енергії після сонячних панелей, є 6-ою за цим показником в світі. [19]

Японія відома своїми численними гарячими джерелами (онсенами), які є популярними туристичними об'єктами та використовуються для оздоровчих процедур.

Клімат.

Клімат Японії різноманітний через значну протяжність країни з півночі на південь. Північна територія Японії лежить у помірному кліматичному поясі, центральна і південна у субтропічному.

За основними островами Японію поділяють на такі кліматичні зони (з півночі на південь):

1. Острів Хокайдо. Клімат – помірний. Літо – помірно тепле та вологе. Зима – холодна та сніжна.

2. Острів Хонсю.– Клімат – помірний. Літо – на півночі тепле і вологе, на півдні жарке і вологе. Зима – на півночі холодна та сніжна, на півдні м'яка та з невеликою кількістю снігу.

3. Острови Сікоку та Кюсю. Клімат – субтропічний. Літо – жарке і вологе. Зима – м'яка.

4. Острів Окінава. Клімат – субтропічний. Зима і літо теплі. Дуже сильні опади, особливо влітку. Частими є тайфуни.

Клімат дозволяє вирощувати різні культури, включаючи рис, овочі, фрукти та чай.

Японія є популярною туристичною країною у всі сезони. Весна приваблює туристів цвітінням сакури, літо – горами та пляжами, осінь – яскравими осінніми пейзажами, а зима – гірськолижними курортами.

Клімат впливає на енергетичні витрати, зокрема на потребу в опаленні взимку та кондиціонуванні влітку. Тайфуни та інші природні явища можуть завдати економічних збитків.

Стихійні лиха.

Японія розташована в північно-західній частині Тихоокеанського Вогняного кола, на стику чотирьох тектонічних плит (Тихоокеанської, Філіппінської, Євразійської та Північноамериканської). Безперервний процес субдукції викликає часті землетруси, цунамі та виверження вулканів. Острови також страждають від тайфунів.

Японія постійно входить в рейтинг країн з найбільшою кількістю землетрусів. В середньому в Японії відбувається близько 1 тисячі землетрусів кожного року. Більшість з них слабкі або легкі, та не несуть небезпеки для населення чи наносять значної економічної шкоди. Щорічна кількість сильних землетрусів вимірюється в одиницях і доходить до десятка.

11 березня 2011 року відбувся найпотужніший землетрус в історії Японії (4 в історії світу) та найсмертельніший землетрус в Японії у 21 столітті. Він досяг магнітуди у 9.1 балів, а висота хвиль цунамі доходила до 40м. 19 759 людей загинуло, 2 553 зникло безвісти. 230 тисяч втратили своє житло. Цунамі спричинило катастрофу на АЕС "Фукусіма". Загальна нанесена фінансова шкода оцінюється у 360 млрд. доларів США, що робить це найдорожчим стихійним лихом в історії. Згідно з дослідженням 2020 року, наслідки землетрусу призвели до зниження зростання реального ВВП Японії на 0,47 відсоткових пунктів у рік після катастрофи.

1 січня 2024 року в Японському морі стався землетрус магнітудою 7,6 балів. Він та супутній цунамі завдали значної шкоди на півострові Ното. 245 людей загинуло.

Через високий ризик землетрусів, Японія має розвинуту систему моніторингу та попередження про стихійні лиха (яка наприклад зупиняє швидкісні потяги), а також стандарти будівництва, спрямовані на запобігання або зменшення шкоди від цих явищ.

2.3. Людський потенціал

На 2024 рік населення Японії складає - 122 млн. 700 тис. осіб. За цим показником країна займає 12 місце у світі (після Індії, Китаю, США, Індонезії, Пакистану, Нігерії, Бразилії, Бангладешу, Росії, Мексики та Ефіопії).

Японія має одні з найвищих показників за очікуваною середньою тривалістю життя - 84 років (81 - для чоловіків та 87 - для жінок), поступаючись лише Гонконгу і Макао. Однак японське суспільство також належить до тих, що прискорено старіють. Середній вік населення Японії становить 49,5 року (3 місце у світі після Монако та Сен-П'єр і Мікелон): для чоловіків - 45,6, для жінок - 48,3 року.

Японія є моноетнічною країною - 97,5% населення країни - Японці. 2,5% - 3,1 млн. осіб - переважна частина з них з інших країн Східної Азії.

Японія має значну демографічну проблему.

У 2005 році, вперше в історії спостережень, рівень смертності перевищив рівень народжуваності. З часом показник природного скорочення тільки збільшувався. У 2023 році показник рівня народжуваності склав - 7,01 на 1000 осіб, а смертності - 12,8. Сумарний коефіцієнт народжуваності - 1,3 на одну жінку.

В 2010 році кількість населення Японія досягла свого максимуму у 128 млн. 100 тис. З того моменту воно постійно та стабільно знижується. За прогнозами якщо ситуація не зміниться, у 2100 році кількість населення знизиться до показника у 62 млн., 40% з яких будуть люди віком понад 65 років.

(Рис. 2.3.)

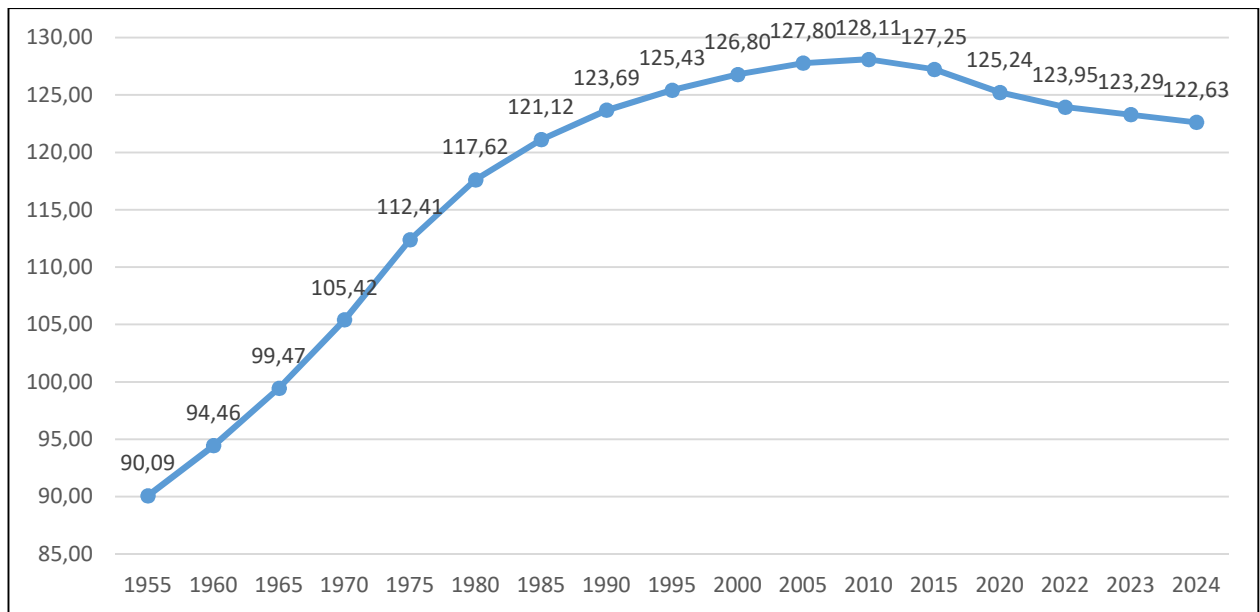


Рис. 2.3. Кількість населення Японії у період з 1950 по 2024 роки, млн. осіб
(побудовано автором за [21], [22])

Незважаючи на це Японія відмовляється від масової імміграції робочої сили, пробуючи покласти на роботизацію виробництва. Але це не зможе повністю вирішити проблему зменшення населення, тому уряд Японії розвиває програму матеріальної допомоги молодим подружжям.

Вікова структура населення на 2022 рік:

До 15 років - 11,6%.

15 - 64 роки - 59,4%.

Понад 65 років - 29%.

Кількість зайнятих у 2023 році становила 67,47 млн осіб.

Рівень безробіття - 2,6%. [21], [22]

Японська культура праці негативно відома у світі довгими годинами роботи та ієрархією яка обмежує можливості працівників. Через культурно-історичні особливості, у японському суспільстві заохочується перепрацювання заради вигоди компанії. В результаті в Японії навіть існує таке поняття як каросі - смерть від перепрацювання.

РОЗДІЛ 3

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ЯПОНІЇ

3.1. Первинний сектор економіки

Японія – розвинена постіндустріальна держава. Як і інші країни які знаходяться на цьому етапі економічного розвитку, значну частину ВВП виробляють за допомогою третинного сектору, меншою мірою – вторинного. Частка первинного сектору – дуже мала. (Рис 3.1.)

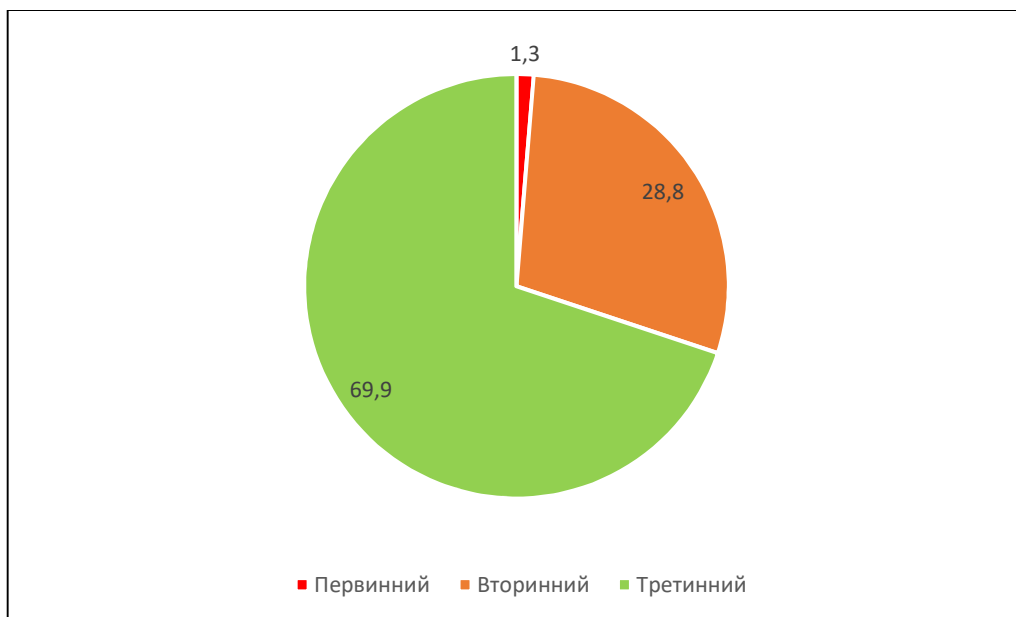


Рис 3.1. ВВП Японії за секторами економіки, у % (побудовано автором)

Сільське господарство:

Гірський рельєф країни та щільне розселення населення призводить до того, що тільки 14% Японії придатно для введення сільського господарства. [23], [24]

Для сільського господарства Японії характерне дрібне землеволодіння. Найбільш типовими є селянські господарства площею близько 1 га. Загальна площа сільськогосподарських угідь невелика - 6 млн. га, однак значна частина посівних площ дає по два, а в деяких районах - і по три урожаї на рік.

У галузевій структурі сільського господарства переважає рослинництво, основною культурою є рис. Близько 78% селянських господарств вирощують

тільки його.

Крім рису, вирощуються пшениця, ячмінь, соя та кукурудза. Також поширене вирощування овочів (огірки, томати, капуста), фруктів (яблука, груші, мандарини) та ягід.

Вирощування декоративних рослин, таких як бонсаї, орхідеї та інші квіти, є поширеною практикою. Ікебана - (мистецтво аранжування квітів) відіграє важливу роль у японській культурі.

Завдяки інтенсивним методам ведення господарства та використанню сучасних технологій (теплиці, гідропоніка) продуктивність сільського господарства є високою, що дозволяє отримувати високі врожаї на невеликих площах.

З технічних культур поширені чай, тютюн, цукровий буряк, на півдні - цукрова тростина.

Тваринництво - вирощування великої рогатої худоби, свиней та птиці. Японія відома високоякісним м'ясом, таким як яловичина вагю.

Характерною для тваринництва Японії є відсутність власної кормової бази. Значна частина кормів імпортується. Власне виробництво забезпечує не більше 1/3 потреб тваринництва у кормах. Сільське господарство Японії забезпечує продовольством країну лише на 3/4.

Японія займає 6 місце за імпортом сільськогосподарської продукції у світі. Лише виробництво рису, яєць та деяких овочевих культур задовольняє внутрішні потреби повністю.

Для Японії характерні ґрунти підзолистого і червоноземного типів, на рівнинах - змінені багатовіковою культурою алювіальні ґрунти.

Рибальство:

Японія має одну з найстаріших та найрозвиненіших рибних промисловостей у світі, яка є важливою частиною японської культури, харчування та економіки. [25], [26]

У 2023 році експорт продукції рибальства Японії оцінювався приблизно в 2,5 млрд. доларів США. Товари промисловості рибальства та аквакультури

становили приблизно чверть загального експорту первинного сектору. Основні напрямки експорту: Південна Корея, США та інші країни Азії.

В Японії існують традиційні методи риболовлі, які використовуються століттями. Вони включають використання невеликих човнів та традиційних знарядь праці.

Але при цьому Японія має одну з найбільших та найсучасніших флотилій риболовних суден у світі. Великі риболовні компанії використовують сучасні технології та обладнання для вилову риби на великих глибинах і у відкритих морях.

Океанічний та морський вилов риби в Японії тримається на рівні 8 млн. т. Прибережне рибальство дає щорічно 2 млн. т. Ще понад 200 тис. т. щорічно одержують від риборозведення у внутрішніх водоймах.

Японія займається виловом різних видів риби, таких як тунець, макрель, сардини, анчоуси, а також морепродуктів, таких як кальмари, креветки та молюски.

Також високорозвинена аквакультура, яка включає вирощування риби, молюсків та водоростей. Це важлива частина рибної промисловості, яка допомагає зменшити тиск на природні ресурси.

Розвинена індустрію переробки риби, яка включає виробництво консервів, сушеної та копченої риби, а також інших продуктів з морепродуктів.

Японія має велику мережу портів, що приймають та переробляють рибу. Найбільшими з них є Кусиро, Хатинохе, Тьосі, Вакканай.

Лісова промисловість:

Загальна площа лісового фонду Японії - 25 274 тис. га.

Середня лісистість країни - 68%.

Ліси по формі володіння діляться на державні - 32%, громадські - 11% і приватні - 57%.

З покритої лісом площі зімкнутими хвойними лісами зайнято 10865 тис. га - 43%, листяними - 46%, змішаними - 11%. [27] (Рис. 3.2)



Рис. 3.2. Карта щільності лісового покриття Японії [38]

Загальний запас деревини разом з штучно вирощеними лісами, на сьогодні - близько 1,9 млрд. м³, з них хвойних лісів - 960 млн. м³. Середній запас деревини на 1 га - 76 м³. Із загальної площі лісового фонду 25,2 млн. га товарні (експлуатаційні) ліси займають територію 18,2 млн. га, захисні (водоохоронні, протиерозійні) - 3,3 млн. і ті, що особливо оберігаються (заповідники і парки) - 3,7 млн. га.

Захисні посадки лісу в Японії проводяться в основному на узбережжі. Там уже створено понад 40 тис. га берегозахисних лісів. Приділяється значна увага лісовідновленню. Проводиться значна робота в області охорони природи. Виділено 23 національні парки (1,9 млн. га).

Найбільший постачальник твердої деревини тропічних порід в Японію - Індонезія. Велика частина деревини м'яких порід йде з Росії (до 2022 року), Канади та США.

Імпорт пиломатеріалів і целюлози надходить в основному з Канади і США. Технологічні м'які породи доставляється в основному з Росії (до 2022 року) і США. У той же час тверді породи, наприклад евкаліпт, імпортується з Австралії та Малайзії.

Керівництво лісовим господарством країни здійснює Центральне лісове управління Міністерства сільського і лісового господарства, що має на місцях окружні і районні управління.

3.2. Вторинний сектор економіки

Будучі розвинутою країною, Японія має відповідний промисловий сектор. На 2021 рік вторинний сектор економіки Японії займав 28,8% від загального ВВП країни. Також цей сектор працевлаштовує 26% робочої сили. Будучі бідною на корисні копалини, для забезпечення потреб промисловості - Японія вимушена їх імпортувати.

Автомобілебудування

Японія є одним з найбільших автовиробників у світі. У 2023 році в Японії було вироблено понад 7,7 млн. легкових автомобілей. 5,2 млн. з них було експортовано - загальною вартістю у 110 мільярдів доларів США - зайнявши 10% світового ринку. За чим показником Японія зайняла 3 місце в світі - поступаючись лише Китаю та Німеччині, і випереджаючи США, Південну Корею та Мексику. [28]

Найбільші країни імпортери японських автомобілей: США, Австралія, Китай, Канада, Велика Британія, Саудівська Аравія, ОАЕ, Німеччина.

Автомобілі японського виробництва відомі своєю надійністю. Протягом багатьох років вони очолюють рейтинги за цим показником, виграючи у американських та європейських виробників.

Найпопулярніші японські автомобільні виробники: Toyota, Lexus, Nissan, Infinity, Honda, Mazda, Subaru, Mitsubishi, Suzuki.

Японське автомобілебудування започаткувало багато інновацій, найбільш впливовою з яких є гібридна технологія - коли автомобіль окрім двигуна внутрішнього згорання використовує також й електродвигун, що дозволяє значно економити паливо.

Більшість японських автовиробників з'явилися в перші половині 20-го століття, при цьому будучи виробниками іншої продукції: Toyota займалася текстильним виробництвом, Honda – мотоциклами, Mitsubishi – двигунами для кораблів, Subaru – літаками.

Після Другої світової війни виробництво авто було обмеженим через пріоритет на відновлені країни та недостатнє фінансове забезпечення населення. Але “Економічне диво” 1960 років дало поштовх до стрімкого розвитку цієї індустрії. Автовиробники почали випускати “кей-кари” - авто невеликого розміру, зі слабким двигуном - які завдяки цьому мали нижчі податки, що нарешті дозволило середньостатистичному японцю дозволити собі автомобіль.

Поштовхом до успіху японських авто на світовому ринку стало підвищення цін на нафту через Нафтову кризу 1973 року. Експорт легкових автомобілів зріс зі 100 тисяч у 1965 році до 1,8 млн. у 1975 році. Японські авто були набагато економічніші за американські та європейські, тому вони змогли успішно конкурувати на заокеанському ринку. Це спричинило торговельний конфлікт між країнами, коли уряди США та європейських країн ввели обмеження на продаж японських авто. Для його розв'язання японська влада встановила обмеження на вивіз японських автомобілів закордон, а японські підприємці частково перенесли своє виробництво на територію цих країн. Розв'язання конфлікту успішно сприяло розвитку японського автомобілебудування. Найвищого піку воно досягло 1989 року, коли в країні було виготовлено близько 13 млн. автомобілів, з яких 6 млн. було експортовано закордон.

Електронна промисловість

Японія посідає третє місце серед постачальників електроніки у світі. У 2021 році її експорт електроніки склав 154,7 мільярда доларів, що становить 6,3% світового ринку електроніки. Японія виділяється тим, що виробляє електроніку, такі як камери та побутова техніка, відому своєю винятковою якістю. [29]

Найвідоміші виробники: Sony, Panasonic, Toshiba, Hitachi.

Японські компанії були відповідальними за низку важливих інновацій, у тому числі запровадження транзисторного радіо та портативного аудіоплеєрат - Walkman (Sony), перших серійно вироблених ноутбуків (Toshiba), відеомагнітофону (JVC), сонячних батарей і рідкокристалічних екранів (Sharp).

В останні роки японська електронна промисловість програє конкуренцію Південній Кореї, Тайваню та Китаю.

Японія є одним зі світових лідерів у сфері робототехніки.

Суднобудування

Японія є однією з провідних суднобудівних країн світу. Ця галузь є традиційною для Японії протягом багатьох століть. Після Другої світової війни, завдяки вдосконаленню техніки суднобудування, Японія була світовим лідером в цій галузі аж до кінця 20-го століття. [30]

У 2023 році японська суднобудівна промисловість побудувала кораблів загальною валовою місткістю приблизно 9,7 мільйона тон. За цим показником Японія поступається лише Китаю та Південній Кореї, випереджаючи Італію та Німеччину та займає приблизно 20% світового ринку.

Розробляються та виготовляються судна усіх видів призначення: контейнеровози, нафтові та газові танкери, пасажирські, військові кораблі, підводні човни.

Основними суднобудівними районами є узбережжя Внутрішнього Японського моря, північні береги острова Кюсю та Тихоокеанське узбережжя.

Провідними японськими суднобудівними компаніями є: Mitsubishi Heavy Industries, Kawasaki Heavy Industries, Japan Marine United Corporation, Imabari Shipbuilding.

Суднобудівна промисловість Японії відома своїми високоякісними, ефективними та екологічно чистими суднами. Японські суднобудівні верфі впроваджують у свої кораблі передові технології, що робить їх дуже затребуваними, особливо через їхню надійність і низькі експлуатаційні витрати. Зосередженість Японії на розробці “зелених технологій” і скороченні викидів ще більше зміцнює її позицію як лідера в практиках екологічного суднобудування.

- **Металургійна промисловість:**

В 2023 році в Японії було виплавлено 87 мільйонів метричних тонн сталі (4,5% світового ринку). За цим показником країна посіла 3 місце після Китаю - 1 019 млн. тонн (54%) та Індії - 140 млн. тонн (7,5%). [31]

У 2022 році Японія експортувала чавуну та сталі на 35,7 мільярда доларів США, що зробило її третім найбільшим експортером цих товарів у світі. У тому ж році чавун і сталь були 5-м найбільш експортованим продуктом в Японії. Основним напрямком експорту є: Південна Корея (\$6,54 млрд), Таїланд (\$4,92 млрд), Китай (\$4,82 млрд), Індонезія (\$2,33 млрд) і В'єтнам (\$2,24 млрд).

Основними сировинними інгредієнтами для виробництва сталі є залізна руда та коксівне вугілля. У Японії немає жодного з них у надлишку, тому для задоволення великого попиту їй доводиться покладатися на імпорт. Головним постачальником цих двох продуктів для Японії є Австралія.

Виробництво сталі в Японії - це гігантська галузь, у якій домінують кілька гравців, три найбільші з яких - Nippon Steel, JFE Holdings і Kobe Steel. Загалом в індустрії зайняті 218 тисяч працівників, причому лише Nippon Steel нараховує понад 100 000 робочих місць.

Електроенергетика

Електроенергетика Японії охоплює виробництво, передачу, розподіл і продаж електроенергії в країні. [32]

В 2022 році Японія виробила 1 034 терават-годин електроенергії та зайняла 5 місце у світі за цим показником після: Китаю, США, Індії та Росії.

Виробництво електроенергії в Японії характеризується різноманітними джерелами видобутку, включаючи: ядерну енергію, горючі корисні копалини, відновлювану та гідро- електроенергію.

До аварії на АЕС "Фукусіма" через землетрус та цунамі у 2011 році близько чверті електроенергії в країні вироблялося на атомних електростанціях. У наступні роки більшість з них були призупинені та замінені переважно вугіллям і природним газом. Японський уряд активно інвестує у відновлювальні джерела енергії, намагаючись зменшити викиди парникових газів та залежність від горючих корисних копалин, які майже повністю імпортуються.

На 2022 рік розподіл виробництва електроенергії Японії за джерелами виглядав так: (Рис. 3.3.)

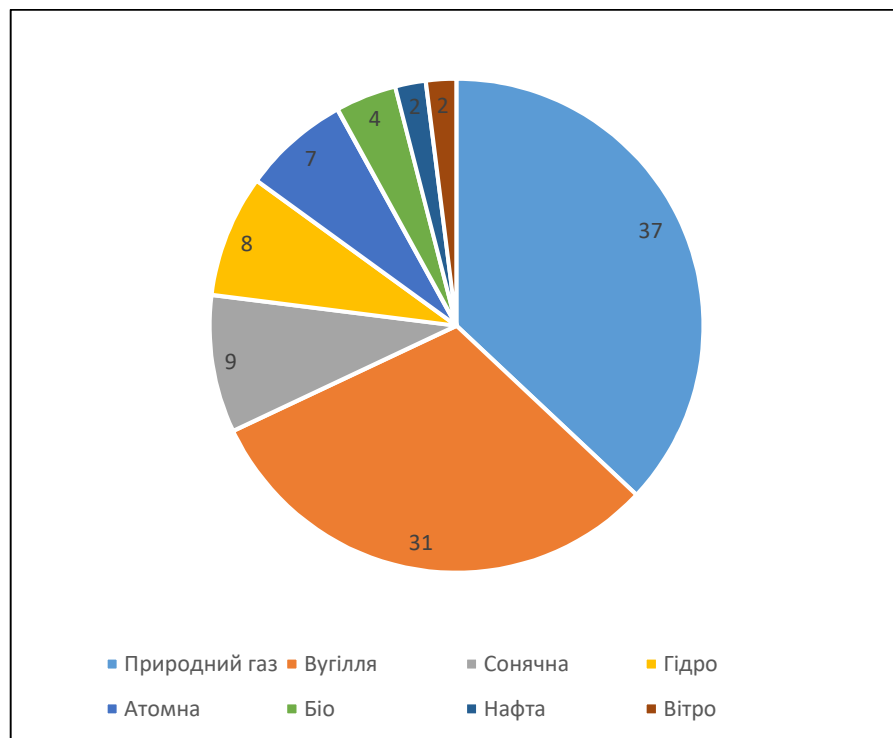


Рис. 3.3. Виробництво електроенергії Японії за джерелами, 2022 рік

(побудовано автором за [32])

- Вугілля - 31%

- Природний газ - 37%

- Нафта - 2%

- Ядерна енергетика - 7%
- Сонячна енергетика - 9%.
- Гідроенергетика - 8%
- Вітроенергетика - 2%
- Біоенергетика - 4%

В електроенергетиці Японії присутня особливість яка ускладнює її роботу. Країна поділена на дві частини, що працюють на різній частоті змінного струму - у східній її частині (включаючи Токіо, Кавасаки, Саппоро, Йокогами і Сендай) використовується 50 Гц, тоді як у західній частині (включаючи Окінаву, Осаку, Кіото, Кобе, Нагою і Хіросіму) - 60 Гц. Причиною цього є, що у 1890-х роках після стрімкої індустріалізації, уряд закупив для Токіо генератори німецької компанії АЕГ, а для Осаки - американської компанії General Electric. Проблему так ніколи і не вирішили через занадто дорогую уніфікацію.

3.3. Третинний сектор економіки

Як і в інших розвинутих країн, основну частину економіки Японії складає сфера послуг. На 2021 рік третинний сектор економіки Японії займав 69,9% від усього ВВП країни. Також 72% робочої сили приходить саме на цей сектор.

- Фінансова та банківська діяльність:

Офіційна валюта Японії – єна.

Єна є однією з основних резервних валют в світі та займає 3 місце за обсягами торгівлі.

За фінансову політику країни відповідає - Міністерство фінансів Японії.

Центральний банк країни - Банк Японії - відповідає за монетарну політику, випуск банкнот, управління валютними резервами та регулювання банківської системи. Основні його функції: контроль інфляції, стабілізацію фінансової системи та підтримку економічного зростання.

Японія має 8 банків у топ 100 світу за загальними активами.

Найбільший з них - Mitsubishi UFJ Financial Group - 2,8 трлн. доларів США (9 місце в світі).

Транспорт

Транспортна система Японії представлена майже усіма видами транспорту. Вона всесвітньо відома своєю ефективністю, чистотою, безпекою та вчасністю. Завдяки великій кількості населення та високому рівню урбанізації - присутній значний попит для підтримання та розвитку цієї системи, але при цьому вона має перешкоди у вигляді гірського рельєфу та природних катаклізмів. [33]

Японія має розвинуту мережу автомобільну доріг - загальна їх довжина складає - 1 млн. 200 тисяч км. (6 місце у світі після: США, Індії, Китаю, Бразилії та Росії) 81% з яких асфальтовано. На 2024 рік за Індексом якості доріг Японія разом з Гонконгом займає четверте місце після: Сінгапуру, Нідерландів і Швейцарії. Жителі Японії володіють 82,6 млн. автомобілями (4 місце в світі) - це 661 авто на 1000 осіб (24 місце в світі).

Японія є однією з найбезпечніших країн для автомобілістів. За 2019 рік на дорогах Японії загинуло 3 215 людей (найкращий показник з 1948 року) або 25,4 смерті на 1 млн. жителів (3 місце в світі поступаючись лише Норвегії, Сінгапуру та Гонконгу).

Японії є однією з 75 країн світу з лівостороннім рухом, при цьому не будучи колишньою частиною Британської Імперії. Найвірогіднішою причиною цього є правило яке з'явилося ще в часи без автомобілів, коли дороги були в основному вузькими та пішохідними. Воно було зроблене для Самураїв, які здебільшого були праворукими, щоб не стикатися катанами які вони носили на лівій стороні.

В Японії залізниця є основним засобом пасажирського транспорту, особливо для масових і високошвидкісних перевезень між великими містами та для приміських перевезень у мегаполісах. Залізничні послуги, обслуговуються або окремо приватними чи державними залізничними компаніями, або сумісно. Дев'ять приватних компаній "Japan Railways Group", які до 1987 року належали державі, охоплюють більшу частину території Японії.

Загальна довжина залізниць становить 27 182 км із кількома видами колій, найпоширенішою з яких є вузька колія - 1 067 мм - з 22 301 км, з яких 15 222 км електрифіковано.

У 1964 році, вчасно до 18-х Літніх олімпійських ігор у Токіо, була відкрита швидкісна залізнична лінія між Токіо, Нагояю та Осакою довжиною у 515 км - яка отримала назву Сінкансен, ставши першою в світі. На сьогодні Сінкансен виріс у мережу поєднуючу найбільші міста Японії, з загальною довжиною понад 3 тисячі кілометрів й максимальною швидкістю потягів у 320 км/г та річним пасажиропотоком у 300 млн. Довгий час Сінкансен займав перше місце у світі за цим показником, поки у 2011 році його не обігнала мережа високошвидкісних залізниць Китаю. (Рис. 3.4.)



Рис. 3.4. Карта маршрутів Сінкансен на 2024 рік [39]

Такі міста як: Токіо, Фукуока, Кобе, Кіото, Нагоя, Осака, Саппоро, Йокогама та Сендай - мають системи метрополітену.

У 2017 році Японія мала шостий за величиною ринок пасажирських авіаперевезень у світі з 124 млн. пасажирами. У 2017 році в Японії було 99 аеропортів. Основними міжнародними аеропортами є: Наріта (район Токіо), Кансай (район Осака/Кобе/Кіото) і Чубу Сентерейр (район Нагоя). Головним внутрішнім вузлом є Токійський міжнародний аеропорт (Ханеда), третій за пасажиропотоком (85 млн.) в Азії (після Пекіну та Дубаю) та п'ятий (Атланта, Лос-Анджелес) за завантаженістю у світі в 2019 році.

Будучі острівною державою Японія має розвинутий морський сектор транспорту. В країні існує майже тисяча портів, 23 з яких позначені як великі/міжнародні, 125 - важливі, інші - суто рибальські.

Головні морські порти та річний вантажообіг їх контейнерних терміналів: Кобе - 2,73 млн, Нагоя 2,5 млн, Осака - 2,17 млн, Токіо - 4,4 млн, Йокогама - 2,99 млн контейнерів.

У національному судновому реєстрі Японії зареєстровано 988 суден валовою місткістю 1000 тонн або більше із загальним тоннажем 38 млн тонн. Однак лише 17% японських місткостей зареєстровано в Японії. За оцінками Конференції ООН з торгівлі та розвитку, японські власники контролюють 224 мільйони тонн тоннажу, що робить Японію другим за величиною бенефіціарним власником тоннажу у світі після Греції.

Загальна довжина трубопроводів у Японії, станом на 2013 рік, становила 4 734 км. З яких: 174 км трубопроводів для нафтопродуктів і 4 456 км для природного газу.

Охорона здоров'я

За систему охорони здоров'я відповідальне Міністерство охорони здоров'я, праці і добробуту Японії. [34]

У 2023 році за Індексом здоров'я (здоров'я населення та доступ до послуг, необхідних для його підтримки) Японія зайняла 2 місце в світі, після Сінгапуру.

Усі жителі Японії згідно із законом зобов'язані мати медичне страхування. Мінімум 70% витрат на охорону здоров'я покривається медичним страхуванням, наданим урядом або роботодавцем. Решту - від 10 до 30% зазвичай оплачує

пацієнт залежно від його фінансового стану. Люди можуть вільно обирати лікування у будь-яких приватних чи державних медичних закладах, яких налічується близько 181 тисячі (8 тисяч лікарень, все інше медичні та стоматологічні клініки).

У 2022 році в Японії працювало 340 тисяч лікарів.

Однією з основних проблем є старіння населення, що створює додаткове навантаження на систему охорони здоров'я. Зростає потреба в догляді за літніми людьми та лікуванні хронічних захворювань.

В країні налічується приблизно 1,5 млн. лікарняних ліжок. Це 12.8 ліжок на 1000 осіб (1 місце в світі).

Освіта

Освітою в Японії керує Міністерство освіти, культури, спорту, науки і технологій Японії. [35]

В 2022 році в Японії налічувалося 800 університетів, 620 з яких були приватними.

Японія має рівень грамотності у 99% - на рівні з іншими високорозвиненими країнами.

Освітній бюджет у 2023 склав - 5,5 трильйонів Японських єн - (13% бюджету країни, 4% ВВП). Витрати Японії на одного студента вищої освіти у відсотках від ВВП на душу населення у 2020 році становили близько 32%.

95% японців отримують повну загальну середню освіту, замість професійно-технічної в коледжі. 62% мають вищу освіту.

Співвідношення вчителів і учнів у японських початкових школах становить - 1:15, у середній школі - 1:9.

Кількість іноземних студентів у 2023 році склала - 282 тисяч (9 місце у світі), більшість з: Китаю, В'єтнаму, Непалу.

Японія посідає друге місце у світі за кількістю Нобелівських премій, отриманих у галузі природничих наук, що підкреслює її увагу до освіти та досліджень.

Туризм та індустрія розваг

Туризм є важливою галуззю економіки Японії. Іноземці відвідують країну, щоб побачити природу, міста, історичні пам'ятки та розважальні заклади. Внутрішні туристи шукають подібні об'єкти, а також зони відпочинку під час відпусток. [36]

У 2019 році Японію відвідало 31,88 мільйона міжнародних туристів та згенерувала завдяки цьому більше 7 млрд. доларів США. Через пандемію коронавірусу у період 2020-2022 років, потік туристів знизився майже до нуля. У лютому 2024 року в Японію прибуло 2,78 мільйона відвідувачів, перевищивши рівень за той же період 2019 року. Тому можна припустити, що найближчими роками рівень туризму повернеться до показника перед пандемією, та продовжить збільшуватися.

Найбільша кількість туристів відвідало Японію з таких країн: Китай, Південна Корея, Тайвань, Гонконг, США, Тайланд, Австралія.

У доповіді про конкурентоспроможність туризму в 2017 році Японія посіла 4-е місце зі 141 країн світу, маючи найкращий показник із країн Азії. Японія отримала відносно високі оцінки майже у всіх аспектах, особливо у галузі безпеки.

На 2021 рік кількість людей зайнятих у сфері туризму складає - 6,1 млн осіб (10 місце в світі).

В Токіо знаходиться парк розваг - Діснейленд, відкритий у 1983 році, він став першим за межами США. У 2019 році його відвідали 18 млн. людей. А у 2022 році Токійський Діснейленд прийняв 12 мільйонів відвідувачів, що зробило його четвертим за відвідуваністю тематичним парком у світі та другим за відвідуваністю в Азії.

Японія налічує близько 26 тисяч гарячих джерел, що робить її країною з великою кількістю курортів із термальними водами.

Найпопулярніші туристичні місця Японії:

- Токіо – найбільший мегаполіс світу пропонує туристам не тільки стародавній Імператорський палац, а й сучасні ділові та торговельні райони, де можна знайти розваги на будь який смак.

- Гора Фудзі - найвища точка та один з найбільш впізнаваних символів країни.
- Кіото - історичний район традиційних японських будинків.
- Хіросіма - Меморіальний парк миру - місце вшанування жертв атомного бомбардування.
- Окінава - пляжний відпочинок.

Міжнародна торгівля

Японія є одним з лідерів за обсягами міжнародної торгівлі. Вона експортує та імпортує більше 4 тисяч. товарів у понад 200 країн.

В 2022 році Японія експортувала товарів на 921 млрд. доларів. А імпортувала на 1 трлн. Зайняла 6 місце в світі за обома показниками.

Найбільші пункти експорту - це автомобілі (\$89 млрд), промислові машини (\$38,5 млрд), мікросхеми (\$36,9 млрд), Автомобільні запчастини (30,6 млрд. дол. США) і продукти нафтопереробки (14,5 млрд. дол. США).

Найбільші країни експорту - США (\$145 млрд), Китай (\$126 млрд), Південна Корея (\$46 млрд), Гонконг (\$32 млрд), Тайланд (\$29 млрд), Німеччина (\$19 млрд).

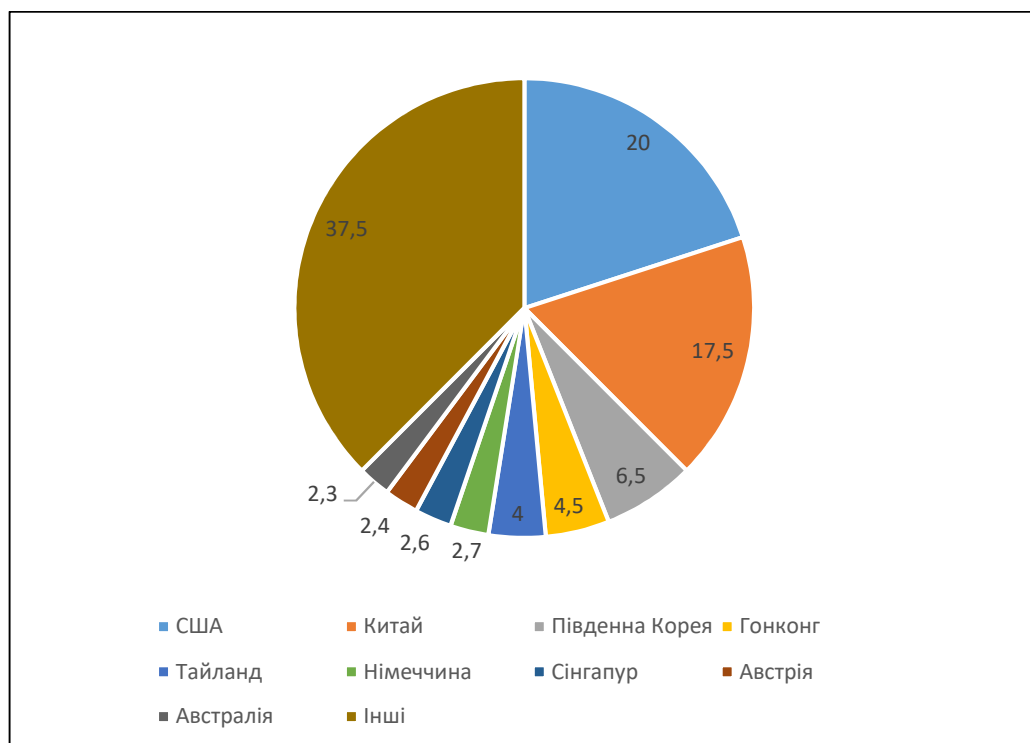


Рис. 3.5. Експорт Японії за країнами на 2023 рік, у %
(побудовано автором за [18])

Найбільші пункти імпорту – нафта (\$86 млрд), зріджений природний газ (\$54 млрд), вугілля (\$53 млрд), мікросхеми (\$28 млрд).

Найбільші країни імпорту – Китай (\$168 млрд), США (\$76 млрд), Австралія (\$64 млрд), ОАЕ (\$36 млрд), Саудівська Аравія (\$34 млрд), Південна Корея (\$30 млрд). [18]

(Рис. 3.5.), (Рис. 3.6.)



Рис. 3.6. Імпорт Японії за країнами на 2023 рік, у %
(побудовано автором за [18])

ВИСНОВКИ

1. Показники соціально-економічного розвитку використовуються для оцінки економічного стану країни, рівня життя її населення та якості соціальних послуг. Виділяють економічні (ВВП, темпи інфляції, торговельний баланс) та соціальні (ІЛР, рівень бідності, тривалість життя) показники.

На соціально-економічний розвиток країни впливають такі чинники: економічні, соціальні, природні, культурні, політичні, технологічні та зовнішні.

2. Теорії та концепції соціально-економічного розвитку розглядають чинники, підходи та механізми економічного зростання та надають інструменти для розробки більш ефективної політики покращення якості життя.

В результаті дослідження було виділено такі теорії і концепції: класичні, неокласичні, інституційні, сталого розвитку, залежності й світ-системного підходу, людського розвитку.

3. В результаті дослідження соціально-економічного розвитку Японії було відділено такі чинники впливу:

- Економіко-географічне положення – зручне – Японія розташована у Східній Азії, поруч з таким розвиненими країнами як: Південна Корея, Китай, Сінгапур, Гонконг, Тайвань. Окрім міжнародної торгівлі з ними. виступає також транспортним хабом в цьому регіоні для США.

- Природно-ресурсний потенціал – обмежений – Японія має незначні запаси корисних копалин, тому задля забезпечення велику попиту промисловості, більша частина з них імпортується. Рельєф – здебільшого гірський – що значно впливає на сільське господарство та розселення населення. Японія частим стихійним лихам: землетрусам, цунами, тайфунам.

- Людський ресурс – спадний - незважаючи на значну кількість населення (12 місце в світі) відносно площі (62 місце в світі), японський людський потенціал занепадає. Кількість населення стабільно зменшується, будучи при цьому одним з найстаріших на планеті. Задля вирішення демографічної проблеми Японія вирішила покласти на роботизація замість масової імміграції.

4. Будучі високорозвиненою країною, Японія має такі особливості соціально-економічного розвитку у розрізі секторів її економіки:

- Первинний – 1% (від ВВП) - Тільки 14% території країни придатні для введення сільського господарства, але завдяки клімату та сучасних технологіям, перелік вирощуваних культур доволі різноманітний. Будучи острівною державою, Японія має розвинуту риболовну індустрію. Лісова індустрія також доволі розвинута, так як 63% території країни покриті лісами.

- Вторинний – 29% (від ВВП) – Японія всесвітньо відома своїми продуктами промисловості через їх якість та ефективність виробництва. Найрозвинутіші сфери промисловості: автомобілебудування, суднобудування, електронна та металургійна промисловості. Електроенергетика для внутрішнього споживання.

- Третинний – 70% (від ВВП) – Японська валюта є однією з основних резервних валют в світі та займає 3 місце за обсягами торгівлі. Країна має розвинуту транспортну систему, яка представлена майже усіма його видами. Системи освіти та охорони здоров'я знаходяться на рівні з іншими високорозвиненими країнами. Також Японія є популярним місцем для міжнародних туристів. Японія є одним з лідерів за обсягами міжнародної торгівлі. В 2022 році Японія експортувала товарів на 921 млрд. доларів. А імпортувала на 1 трлн., зайнявши 6 місце в світі за обома показниками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Киреєв С. І. ЕНЦИКЛОПЕДІЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-33001>
2. United Nations Development Programme. Індекс людського розвитку [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.undp.org/uk/ukraine/press-releases/indeks-lyuds%CA%B9koho-rozvytku-ukrayina-posila-88-pozytsiyu-sered-189-krayin>
3. Centers for Disease Control and Prevention. Socioeconomic Factors [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.cdc.gov/dhdsp/health_equity/socioeconomic.htm
4. Опорний конспект лекцій з дисципліни «Фінанси зовнішньоекономічної діяльності» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/10223/1/NNIMEV_kmfge_sme_dfzed_LEK.pdf
5. Модель економічного зростання Р.Солоу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kimo.univ.kiev.ua/EcCiv/24.htm>
6. Штулер І.Ю. ЕВОЛЮЦІЯ ТЕОРІЙ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.global-national.in.ua/archive/9-2016/45.pdf>
7. ТЕОРІЯ ІНСТИТУТІВ ТА ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИХ ЗМІН. ДУГЛАС НОРТ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/7935/1/NRMSE2017_V3_P231.pdf
8. Асемоґлу К. D. Success and Failure of Nation. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://economics.mit.edu/sites/default/files/inline-files/Sucess%20and%20Failure%20of%20Nations%20-%20International%20Bott.pdf>
9. Зайцева Л. О. Складові концепції сталого розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2019/57.pdf

10. United Nations Development Programme; Цілі сталого розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.undp.org/uk/ukraine/tsili-staloho-rozvytku/gender-equality>
11. Теорія економічної залежності та її розвиток у сучасних умовах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/12497/2/%D0%9A%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%BD%D1%96%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%A2.%D0%86.%20%D0%A0%D0%B5%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%82.pdf>
12. Николаев Є. Світ-системний аналіз. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b0170383-4b6d-41cf-ac7f-c0a893d0e371/content>
13. Романова В.О. Світ-системний аналіз. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=http://api.r.iir.edu.ua/index.php/apmv/article/download/675/633/&ved=2ahUKEwjWleGy6biGAxUHiv0HHVuhC7sQFnoECA4QAQ&usg=AOvVaw1CdDto8tlOVL-8gi9lyADZ>
14. Борщенко Т.І. роль Амартія Сена в розвитку теорії суспільного добробуту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.econ.vernadskyjournals.in.ua/journals/2018/29_68_4/3.pdf
15. Vyskov M. F. The Capability Approach [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://plato.stanford.edu/entries/capability-approach/>
16. Wells T. Sen’s Capability Approach [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://iep.utm.edu/sen-cap/>
17. World Population Review; GDP Ranked by Country 2024. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://worldpopulationreview.com/countries/by-gdp>
18. ОЕС World; Japan Exports, Imports, and Trade Partners [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://oec.world/en/profile/country/jpn>

19. Power Technology. Hydropower capacity in Japan [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.power-technology.com/data-insights/hydropower-in-japan/?cf-view>
20. USGS; The Mineral Industry of Japan [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://pubs.usgs.gov/myb/vol3/2019/myb3-2019-japan.pdf>
21. ESCAP; Demographic Changes; Japan [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.population-trends-asiapacific.org/data/JPN>
22. Statistics Bureau of Japan; Population [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.stat.go.jp/english/data/jinsui/2022np/index.html>
23. USDA; An Overview of Japan Agriculture Production/ [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://ipad.fas.usda.gov/highlights/2023/10/Japan/index.pdf>
24. International Trade Administration; Japan – Agricultural Sector [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.trade.gov/country-commercial-guides/japan-agricultural-sector>
25. OECD; Fisheries and Aquaculture in Japan [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.oecd.org/agriculture/topics/fisheries-and-aquaculture/documents/report_cn_fish_jpn.pdf
26. Food and Agriculture Organization; Fisheries and Aquaculture [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.fao.org/fishery/en/facp/jpn>
27. Timber Trade Portal. Overview of timber sector of Japan [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.timbertradeportal.com/en/japan/166/timber-sector>
28. International Trade Administration. Japan - Automotive Industry [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.trade.gov/country-commercial-guides/japan-automotive>
29. Robert G. Japan’s Consumer Electronics Market [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://reads.alibaba.com/essential-insights-into-japans-consumer-electronics-market/>
30. Shi S. Shipbuilding in Japan [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://july-marine.com/market-outlook-shipbuilding-in-japan-2022/>

31. Statista - Steel industry in Japan [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.statista.com/topics/9292/steel-industry-in-japan/>
32. International Energy Agency - Japan [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.iea.org/countries/japan>
33. Yudhistira G., Iqbal M., Agushinta L. Transportation System in Japan [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://media.neliti.com/media/publications/112909-EN-transportation-system-in-japan-a-literat.pdf>
34. Tikkanen R., Osborn R., Mossialos E., Djordjevic A., Wharton G. A. Japan – Healthcare system [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.commonwealthfund.org/international-health-policy-center/countries/japan>
35. Brown M. Japan`s Education System [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.ejable.com/japan-corner/education-in-japan/japanese-educational-system/#Japanese_School_Education_System
36. World Travel&Tourism Council. Japan`s Travel & Tourism Sector [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://wttc.org/news-article/japan-eir-2023>
37. A topographic map of Japan [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://japanmap360.com/japan-geography-map>
38. Marian J. Japan Tree Cover Density [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://jakubmarian.com/tree-cover-of-japan-and-korea/>
39. Shinkansen Route Map [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.nippon.com/en/features/h00077/>